

KOSZTOWNY (365) ai

kosztowny (347), **kostowny** (18); kostowny *BierRozm, RejPs, LibLeg, RejJóz* (2), *SeklKat, RejKup* (4); kosztowny: kostowny *MiechGlab* (3 : 1), *Leop* (6 : 1), *BibRadz* (14 : 1), *Mącz* (36 : 4), *CzechRozm* (1 : 1).

Oba o jasne.

comp i sup -kosztowniejszy (22 + 17); -ejszy (4), -(e)jszy (35). *sup* nã- (16), nãj- (1) *GórnDworz*; ~ nã- (11), na- (4), n(a)- (1); nã- *RejAp, RejZwierc* (2), *Oczko, SkarŻyw, CzechEp, WerGośc, LatHar, WujNT* (2); na- *RejPs, HistAl, BibRadz*; nã- : na- *KrowObr* (1 : 1).

sg m N kosztowny, kosztowniejszy, nãkosztowniejszy (32). ◊ *G* kosztowného, kosztowniejszého (14); -ého (2) *KochMRot, JanNKar*, -ego (1) *MurzNT*, -(e)go (11). ◊ *D* nãkosztowniejsz(e)mu (1). ◊ *A* kosztowny, nãjkosztowniejszy (30). ◊ *I* kosztownym, kosztowniejszym (4). ◊ *L* kosztowniejszym (3) *HistAl* (2), *GórnTroas*, kosztowniejsz(e)m, nãkosztowniejsz(e)m (2) *RejPs, BibRadz*. ◊ *f N* kosztownã, kosztowniejszã (19). ◊ *G* kosztownój, kosztowniejszój, nãkosztowniejszój (11); -ój (1), -(e)j (10). ◊ *A* kosztownã, kosztowniejszã, nãkosztowniejszã (22). ◊ *I* kosztownã (2). ◊ *L* kosztown(e)j (1). ◊ *n N* kosztowné, kosztowniejszé (13); -é (1), -(e) (12). ◊ *G* kosztowného, kosztowniejszého, nãkosztowniejszého (25); -ého (1), -(e)go (24). ◊ *A* kosztown(e), kosztowniejsz(e) (13). ◊ *I* kosztownym (9). ◊ *L* kosztownym (6), kosztown(e)m (1) *ModrzBaz*. ◊ *pl N subst* kosztowné, kosztowniejszé, nãkosztowniejszé (36); -é (5), -(e) (31). ◊ *G* kosztownych (32). ◊ *D* kosztownym (3). ◊ *A subst* kosztowné, kosztowniejszé, nãkosztowniejszé (65); -é (6), -(e) (59). ◊ *I m* kosztown(e)mi, nãkosztowniejsz(e)mi (2). *f* kosztownémi (8), nãkosztowniejszymi (1); -émi: -ymi *HistAl* (1 : 1); ~ -émi (1), -(e)mi (7). ◊ *L* kosztownych (10).

Składnia comp: kosztowniejszy (a)niż(li) co (4), nad co (3). ◊ *Składnia sup*: nãkosztowniejszy nad co (2).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVII(XVIII) – XVIII w.

1. *Wiele kosztujący, drogi; wspaniały; pretiosus PolAnt, Vulg, Mącz, Cn; carus, magnificus, opiparus, pollucibilis, sumptuosus Mącz, Cn; aureus, dapsilis, delicatus, impendiosus, impensus, splendidus Mącz; concupiscibilis, pulcher PolAnt* (361) :

a. *Nabyty, wykonany z dużym kosztem, zrobiony z cennych materiałów, ozdobiony złotem, klejnotami; wykonany z dużym nakładem pracy, z dużym trudem, kunsztowny* (211) : Soczewicę zemną ziećie. Bowiem przyaciółtwo pewne/ Niedba o karmie kołztowne *BierEz* C2, M3v, N3v; *FalZioł* V 51v; *BielŻyw* 109; *MiechGlab* 5, 70, [88]; *BierRozm* 9; *RejPs* 125v; *LibLeg* 11/13; *SeklKat* Q3v; *RejKup* o8, aa8, bb6v; Páłac iey był niewymownie kołztowny [*erat valde pretiosum*] á łczyt iego od złotá y od pereł iałnãł. *HistAl* L6v, Bv, L7, M, N4, N4v; *MurzNT Ioann* 12/3; *GliczKsiąż* E8 [2 r.], E8v; *LubPs* M3, Q, X5v, hhv, hh3v; *GroicPorz* h2, gg2v; Izali łie [*apostoł*] w złotogłowowe/ w Axámitne/ w Altembałowe/ y inłze kołztowne odzienia kiedy vbierał? *KrowObr* 25v, 27 [2 r.]; [*dzieciátko z obłoków*] Skrzydełká ma odmienne á oblicze łliczne/ Ná kołzulce kołztowne á wzory rozłiczne. *RejWiz* 35v, 25v, 46v, 100v; *Leop Dan* 11/8; Przywiodłemci Zuzánę po proftu przybraná/ Dokąd iey kołztownieyłzey łzáty nie dołtánã. *KochZuz ktv; RejZwierz* 29v; *BibRadz* I 48v *marg* [2 r.], *Prov* 3/15, *Am* 6/6, *Eccli* 45/9, *2.Mach* 8/35; Ták vtrátnym był/ iż kazał łieci dzyáłác ze złotá/ [...]

á obierzwy z iedwabiu. Muły kował frebrnymi potkowými. [...] w fźákże nawięcey ná budování kofztownym w ktorym fie kochał/ vtrácił. *BielKron* 145, 14, 56, 70, 76, 94 (25); *Corinthia vasa*, Miedziány fprzet á naczynie/ kofztowne á foremne z miedzi y ze złotem y s frebrem zmiefzány. *Mqcz* 65c, 18d, 21c, 78a, 81a, 107a (23); *GórnDworz* L6, R2, Bb2; *HistRzym* 90, 90v, 95v, 126v; áby on [*Pan*] ná Potym iákíey fzkody nie miał w ták kofztownym kupnie fwoim/ ktore on fobie wielkími pracámí fwoími/ á nákoniec krwią fwoią fwiętą á fmiercią fwoią niewinną/ kupić á pozyfkác raczył. *RejPos* [292]; toć to łácníuchne lekárftwá twoie/ á nie trzebá zá morze biegác po ony kofztowne ziołá *RejPos* 327v, 161, 162, 192, 195v, 259; *BielSat* C4, D2, D3; (*nagł*) Poiázdy kofztowne. (-) NVž záfię poiázdy náfze/ koń zá pięć feth złotych/ ržád zá drugie. *RejZwierc* 58, 58v, 70, 81v, 257v, 258 [2 r.] (9); *BielSpr* 52; *RejPosWstaw* [41⁴]; *BudBib Deut* 8/12, 2.Par 20/25, 32/27, 36/10; *Strum H3v*; *StryjWjaz* B4v; A ták/ názbýt kofztowne potráwy máią być zákazáne: ktoremi wytrawioná á wynífczoná bywa ofob proftych máíętność *ModrzBaz* 36v; kofztowne á rofkofzne fzáty/ y názbýt wydworne [*vestes delicatae, fastuosae et nimis exquisitae*]/ fą naczynia pychy. *ModrzBaz* 50v, 11v, 26v, 50v [3 r.], 56 [3 r.], 82v (14); *Oczko* 3, 8, 18v; Ozdobę domu twego/ kofztowné roboty Obuchámí potłukli y twárdémi młoty. *KochPs* 109; *SkarŻyw* 98, 173, 188, 208, 238, 374; *CzechEp* 191, 362; *KochJez* A3; *KochFr* 104; *KochMRot* A2; *WerGość* 245; *WisznTr* 4; *KochPieś* 18; *PudłFr* 16, 20 [2 r.]; *BielRozm* 9, 22, 26, 28; *KochProp* 7; *Phil* O; *GórnTroas* 9, 62; *KochFrag* 2; *LatHar* +4, 188; *WujNT Luc* 7/25, 1.Tim 2/9, Yyyyy2; *WitosłLut* A3; [za występki zbytnie w strojach] miáfto miękkiego á kofztownego odzienia/ fíermięgá/ miáfto łáncuchow/ opáfánia kofztownego/ y drogiego záwiefzenia ábo Alzmántow/ fyká *PowodPr* 84, 70, 83, 84; [*Konstantyn Wielki*] dżíwnie kofztowne kościoły budowác począł/ y w Rzymie y w Ieruzálem. gdzie/ [...] kościół grobu Páńfkíe⁸⁰/ złotem y frebrem oblokł. *SkarKaz* 456b, 386a, 455b, 456a, 456b, 489b, 516b; *SkarKazSej* 666b; *SapEpit* B3; *ZbylPrzyg* A2v, B2.

W przeciwstawieniach: »kosztowny ... gruby, prosty, tani« (3): Choćia fzátę kofztowną/ choć grubą oblecze/ Wdżięczność zá nią ćíchuchno tuż fye w fzędy wlecze. *PudłFr* 70; To íeft profte budowanie zburzono/ á my kofztownieyfze poftáwiemy *BudBib* I 349b *marg*; Komu kofztowny vbior/ á komu záś tani. *ZbylPrzyg* *ktv*.

W charakterystycznych połączeniach: *barzo kosztowny* (9), *dos(y)ć* (5), *nazbyt*, *niewymownie* (3), *dziwnie* (2), *osobnie*, *zbytnie*.

Przysłowia: Vbogiego žywot [!] lepzy íeft pod dáfzkiem fwym/ níż kofztowne potráwy w cudzym do^{mv}. *BudBib Eecli* 29/27.

Zdawná rad ná kofztownym fímetek ftołku íiada. *GórnTroas* 63.

Szeregi: »drogi, (a) kosztowny« (4): [*Tellus*] dzyeći fwych/ [...] nye nosił w drogim á kofztownym odzyenyu *GliczKsiqż* F2; *Leop* 1.Tim 2/9; *Mqcz* 39d; *GosłCast* 4.

»kosztowny a drogoceniony« (1): ni nacž wyęcey fie nye fadzą/ yedno ná wyele kofztownych á drogocenyonych fíat *GliczKsiqż* E8v.

»misterny i kosztowny« (1): miedzy innemi dáry połłał [*Ferdynand*] zegar miřterny y kofzthowny od Aftronomow fpráwiony *BielKron* 313v.

»kosztowny, (i) świetny« (2): do tych świętości żadnych kofztownych y fwietnych przyprawek/ zamiątek/ złotá/ ńrzebrá/ pereł/ kámienia/ áxámithow/ álbo iedwabiow nieprzydał *KrowObr* 46; *KochEpit* A2v.

»znamienity a (i) kosztowny« [szyk 2 : 1] (3): *BielKron* 270v; Praetorium [...] kofztowne á známienite budowanie przed miáłtem/ yákoby folwark/ które Rzymiánie wielmi kofztownie zwykli wyftáwiać. *Mqcz* 319d, 476a.

b. *Urzádzony z duzym kosztem; świetny, okazały* (22) : *HistAl* N5v; *GliczKsiáz* P; *KrowObr* 28v; vmárlá Rathufznego zóná/ profiá przed thym męzá fwego/ áby iey kofzthownego pogrzebu nieczynił/ áni thez żadnych mfy náymował/ áni żadnego nakládu nieczynił *BielKron* 212, 296v, 331; *Pollucibilis coena*, Kofztowna/ pyfzna/ hoyna/ á páńska wieczerza. *Mqcz* 201c, 265d, 289b, 312a; *Górndworz* Ii2v, Ii7v; *ModrzBaz* 15, 32v; *KochPs* 33; Przetom tez łobie ták bláhym śniadaniem/ kofztownego tego tám obiádu koścíftego płowác niechciał. *CzechEp* *2v; *WysKaz* 43; *VotSzl* C4.

Szereg: »kosztowny, (a) znamienity« [szyk 3 : 1] (4): *Triumphus*, Piźne kofztowne á známienite wiechánie w miáłto Rzym Hetmáná którego *Mqcz* 466a, 293b, 309a, 365a.

c. *Mający dużą wartość, drogocenny* (118) :

α. *O wartościach materialnych wymiernych* (102) : *FalZioł* IV 56c, d; *WróbŻółtGlab* A3v; *RejJóz* G8 [2 r.]; *HistAl* C3, D6v, F2, G3, Hv (10); który [*Papieź*] wykradwfy s kościołá Piotrá fwiętego/ złotó/ ńrebro/ kámienie drogie y rzetzy nakofstownieyfe/ vćiekl do Konftántynopolá *KrowObr* 38, 45v, 242; *Leop* 2.Par 36/19, *Thren* 1/11, *Ez* 27/24; Íá indzye drzewá kofztowne/ iáko iest Cis y iemu rowne *UstPraw* E4v; *BibRadz* *3v, 2.Par 32/23, *Iob* 28/10, 16, 18, *Agg* 2/8, 3.*Esdr* 6/9; wiele przywiezli korzenia/ to iest/ Cynámonu/ Káfiey/ Pieprzu dlugie^{go}/ Złotá/ y wiele inych rzeczy v nas kofztownych. *BielKron* 444v, 79v, 101v, 103v, 274, 351v, 448v; *Mqcz* 54d, 142b; *RejAp* 151; *Górndworz* Cc2; *RejPos* 301, Ooo3v; *RejZwierc* 104, 129v [2 r.], 156v, 157, 169; *BudBib* 2.Par 21/3, 32/23, 3.*Esdr* 6/9; *CzechRozm* A6; *SkarŻyw* 102, 491, 528, 560; mam łobie tę *calumniá* zá nakofstownieyfe klenoty. *CzechEp* 338; *NiemObr* 34; Nie dar iáki kofztowny ále co przemogę/ Dam ci parę wirfzyków/ Mielecki/ ná drogę. *KochFr* 20; *NEPTVNVS* morze posiadł: wiátróm rofkázuie *EOLVS*: Pluto zásię nád piekły kroluie. Wiérz mi/ iż nie zá złotó/ áni dla vrody/ Przyfzli ci o tákowe kofztowné dochody. *PudlFr* 75; *KmitaPsal* ktv; w máley Polfzcie łolnych/ ńrebrnych/ ołowiánnych/ żelánnych gor/ y infze mieyfca wzyftki máią dofyc rzeczy kofztownych/ ktore do ziem obcych przedawáią. *GostGospSieb* +4; *LatHar* 202; *WujNT* *Matth* 13/46, 1.*Petr* 2/6; *WysKaz* 6; *JanNKar* C2; Pofálzowałes towar/ wodá/ fárbá/ prochem: Y pomieźałes rzeczy kofztowne z motłochem. *KlonWor* 67; Szkodá/ że tez v nołá nie záwieśi czego/ Tákze kofztowney perły/ rubinu drogiego. *ZbylPrzyg* A2.

W charakterystycznych połączeniach: *barzo kosztowny* (9), *dziwnie, niewymownie*.

Przysłowie: A załz niekofstownieyfy owoc niż goły korzeń? *WujJud* 110v.

Wyrażenia: »co kosztown(iejsz)ego« (2): wfytczy z Wratiflawia miefzczánie dla ftrachu byli pouciekali zabrawfy z łobá czo kofstownieyfszego *MiechGlab* 9; *GliczKsiáz* N3v.

»kamień (a. kamienie) kosztowny(-e)« = *lapis pretiosus Vulg, PolAnt* [szyk 12 : 3] (15) : była winnicą nie wymownie piękna/ mając groná s kámienia kofztownego z Vnionow s Kárwunkulow y z niezlicznych pereł. *HistAl Lv, F8v, G2v, G5v, I8v; RejWiz 25; Leop 3.Reg 7/10, Apoc 21/19; BibRadz I 283d marg; BielKron 445; BudBib 3.Reg 5/17; CzechEp 290; WujNT Apoc 18/12, 21/11; SzarzRyt A3v.*

»nic kosztown(iejsz)ego« (3): nic kofztownego nie mieli áni żyznego/ tylko niewiáfty przedawály fzáty s pięknego lnu *BielKron 451; OrzQuin M2v; RejPosWstaw [21³]v.*

»kosztowny skarb« [szyk 4 : 3] (7): *LubPs K2v; KrowObr C*; Skarb kofztowny [*Thesaurus desiderabilis*] y wonne oleyki fą w domu człówieká mądrého/ ále człówiek fzalony rólfprofzy. *BibRadz Prov 21/20; GórnDworz G3v; RejPos 312v; RejZwierc 142; LatHar 420.*

»kosztownej wagi [= ceny]« = *drogocenny* (1): Ano fie łfną Száfiry/ Rubiny/ Szmárági/ Dyámenty rozliczne á kofztowney wagi. *RejWiz 25v.*

Szeregi: »kosztowny, (i) drogi« [szyk 1 : 1] (2): *Pretiosus, Kołtowny/ drogi. Mącz 320a; SkarŻyw 68.*

»ślachetny a kosztowny« (1): *Milesia velleri* [...]. *Pretiosa et generosi velleris, Sliáchetna á kofztowna wełná. Mącz 221b.*

»kosztowny a wielmożny« (1): *Attalus, Król Pergámski wielmi bogáti. Unde, quicquid est splendidum aut magnificum dicitur Attalicum Cokolwiek kofztownego á wielmożnego yeft Mącz 18d.*

β. *O wartościach niewymiernych, abstrakcyjnych* (16) : Gdyż oczífczył [*Baranek Boży*] mę funnienie Przes kołtowna mękę fwoję A przes nędzna wiarę moję *RejKup dd3*; krol nád wżytok lud ma być obyczáyami przychędózony/ y nákołzthownieyfzymi cnotámi ma iáfnąć [*pretiosis virtutibus prepollere*] *HistAl G3v; RejPos 163v; RejZwierc 169*; A choć kofztowna Mátká iuz fie precz vdáá/ Przedfię zemną dziękuie żeś ią tak chowáá *WisznTr 3, 34; LatHar 276; WujNT 1.Petr 3/4, 2.Petr 1/4, s. 808 marg.*

Wyrażenie: »kosztowniejszy nad złoto« (1): áby doświádczenie wiáry wáfzey dáleko kofztownieyfze nád złoto [*multo pretiosior auro*] (ktorego przez ogień probuią) było náležione wam ku chwale y czći y fławie gdy fie obiáwi Iefus Chrífus. *WujNT 1.Petr 1/7.*

Szeregi: »drogi a kosztowny« (3): iáko ieft droga á kofztowną fmięć káżdego z nich [*wiernych ludzi*] przed Máyeftatem á przed oblicznoścíą iego *RejPos 321v, 342v; RejZwierc 71.*

»wielki i kosztowny« (1): [*ofiara oczyszczzonego od trądu*] ácz iefth rzecz bárzo máła á nikczemna/ ále figurá á podobieńtwo iey ná co fie fciąga/ ieft rzecz bárzo wielka á bárzo kofztowną. *RejPos 47.*

»zacny i kosztowny« (1): iáko ieft rzecz zacna á kofztowna fmięć ludzi fwiętych przed obliczym Pána Kriřtuřowym. *LubPs Q4.*

d. *Bogaty, przynoszący znaczne korzyści* (5) : A my Polacy zá máłą praczą á zá máłym ftaráníem ich [*kmiołków*] kofztowney pracey á ich robot z rólfkózámí fobie wżywamy. *RejZwierc 185, 168v; PaprPan Ff2*; A do inuły onéy kofztowney wżyfřtkim dobrym opływáiącym *Rhodis*/ kto Turká przywiódl *OrzJan 27.*

Szereg: »spaniały i kosztowny« (1): przez Rzymfkie pánftwo/ [...] vpádło pánftwo Greckie/ [...] á przez to zász ono nád ty wżyftki fpániálfze y koftownieyfze [...] Bábilońfkie *CzechRozm* 169.

e. *Wymagający dużych wydatków* (5) : *LubPs* N2; *Homine ingrato nihil est impensus*, Nie nie yeft koftownieyfzego yáko człowiek nie wdżieczny/ to yeft ná którym by fie więcey vtráćilo/ á w niwecz obróćilo. *Mącz* 289b; *SienLek* 199; *RejZwierc* 138v; rozumiejąc/ iż názáiutrz miał mieć dobrze czym zápláćic [!]/ fzedł do nakofztownieyfzey piwnice *WerGość* 256.

2. *Smaczny, smakowity, pobudzający apetyt; salivatus, salivosus, sapidus* *Cn* (2) : Práwo náfze ieft/ iż kto z ogrodá moiego rofkofznego owoc będzeye rwał á iadł/ muśi tám zoftáć. [...] A ták tá pánná będząc tám/ nie moglá fie odiać fwey woley/ áby nie przeftąpiłá moiego [*Plutona*] práwá/ bo vrwáła trzy iábłká koftowne/ y mufiáła tám zoftáć. *BielKron* 21v; *SkorWinsz* A3; [Bo iefli nie porządnie wárzą [*jablka cytrowe*]/ łatwie przyfmárgnie. Ale gdy porządnie vwárzą/ ieft rzecz koftowna y żoładkowi przyjemna. *SienHerb* 535a (*Linde*)].

3. *Wypróbowany, pożyteczny, przydatny do czego; skuteczny* (2) : Weźmi fłonin ftárych/ łoiu kozłowégo/ żywice twárdéy/ oliwy ftáréy/ [...] ftłucz tho co nalepiéy/ á rofpuściwży przecedź/ á thák będziefz miał koftowną máć ná wżeláki fadzél końfki/ tákże y ná rány. *SienLek* 185v; *Koc ten*/ ácz nie pomáłu wozbráły go látá/ Ták/ iż rzadko gđzieby w nim nie przyfzyta látá/ Ale pewnie koftowny: té dwie gimi kniému/ Pómc wielką dáły mi lezeniu miękkiemu *PudłFr* 78.

[*kosztowny na co*: wodka niefmáczna/ áni wonna/ A wżákże ná piegi y ine zmázy płci bárzo koftowna/ gdy nią po ránu płec omywáią. *SienHerb* 550b (*Linde*).]

Synonimy: **1.** *bogaty, dostatni, drogi, pański, pyszny, świetny, wielki, wielmożny, wspaniały, wystawny, zacny, znamienity*; **a.** *kunштowny, misterny, przyprawny*; **b.** *hojny, okfity*; **c.** *szlachetny*; **2.** *smaczny, wyborny*; **3.** *pożyteczny, skuteczny*.

Cf **NIEKOSZTOWNY**

WG